

ŽELEZNIČNÍ DOPRAVA A JEJÍ PRÁVO

Filip Křepelka

učitel práva Evropské unie

železniční cestující a fanoušek

Zápatí prezentace

Metoda

- Právní věda jako dogmatická věda.
- Jiné společenské vědy mají své místo - ale jinde.
(např. ekonomie železnic: doc. Kvizda, ESF).
- Nejdříve popsání skutečnosti, tj. železniční dopravy.
(FK zde jako cestující a fanoušek železnic)
- Teprve potom hledání právní úpravy a její vysvětlování. Během jedné lekce jen omezeně dojde na výkladové problémy poměrně podrobný.

Vnitrostátní, mezi- a nadnárodní právo

- Odráží míru integrace železniční dopravy.
- Vnitrostátní právo jako základ, státní dozor.
- Zákon č. 266/1994 Sb. o drahách (29 novelizací).
- Podzákonné předpisy: vyhlášky a nařízení.
- Přepравní řady jednotlivých provozovatelů.
- Mezinárodní koordinace a harmonizace: s ohledem na rozdělení železnic do izolovaných systémů především celoevropská, méně celosvětová.
- Intenzivní koordinace a harmonizace v rámci nadnárodní EU: ambice vytvářet jednotný trh, doprava obecně jej usnadňuje.

Podobnosti a odlišnosti od další dopravy

- Jiné druhy dopravy.
- Silniční doprava: zcela převažuje - nejvíce spontánní.
- Letecká doprava: doplňková, v Česku zejména mezinárodní
- Námořní doprava: významná pro přímořské státy, nikoli pro Česko (ale Česko jako člen EU?)
- Říční doprava: doplňková.
- Potrubní doprava: má jiný ráz.
- Městská hromadná doprava (včetně drážní: metro, tram, trolejbusy, autobusy)
- Propojení je skutečností, popř. cílem.
- Nástroje intermodální dopravy (např. kontejnery)

Nákladní a osobní doprava na železnici

- Rozlišování dopravy a přepravy.
- Přeprava jako doprava osob a zboží pro jiného, na zakázku (tj. přepravní smlouva - včetně kontraktační povinnosti).
- Ochrana bezpečnosti cestujících
- Cestující jako spotřebitelé přepravní služby
- Ochrana nákladu jako předmětů často (značné) hodnoty.
- Hospodárnost nákladní dopravy.

Počátky železnice ve světě a v Česku

- Nejrůznější zejména důlní a tovární dráhy v 18. století. Koně jako tažná síla.
- James Watt - parní stroj
- 1829 George Stephenson- lokomotiva the Rocket
- První koňská železnice na českém území.
- 1827 Linec - České Budějovice
- První parní železnice v českých zemích
- 1839 KFNB Vídeň - Brno
- 1848 - už základní síť, další desetiletí výstavba.

Vývoj v 19. století

- Velmi rychlá výstavba železnic ve 2. polovině.
- Soukromé železniční společnosti: investice soukromého kapitálu. Dosahování zisku.
- Vytváření izolovaných tratí, postupné propojování do národních sítí, následně mezinárodní propojení.
- Odlišné technické standardy, zejména rozchod, na začátku nevádí, posléze ano.
- Zájem státu a obyvatel (podnikatelů) na rozvoji sítě, podpora její výstavby...
- Obrovské dopady na veškeré hospodářství.

Vývoj ve 20. století

- Výrazný pokles zisku, ztrátové železnice.
- V Evropě a v Asii vesměs postátnění železnic.
- Naopak typicky v USA zachování konkurence.
- Nástup elektrické a dieselové trakce, během 20. století postupné vytlačení parní trakce.
- Další jednotlivé modernizace železnic (technologie)
- Nárůst konkurence jiných druhů dopravy, zejména silniční a letecké: odlišné v jednotlivých zemích u osobní a nákladní dopravy, v některých zemích zachována pouze nákladní doprava.

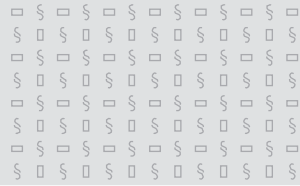
Železnice v dobách válek

- Státy si již od 19. století byly vědomi významu železnic pro vedení války.
- Budovány strategické železnice, některé železnice tížila vojenská rizika, kvůli vedení železnic se překreslovaly státní hranice.
- Za válek výrazná státní kontrola. Mobilizace kapacit železnic pro válečné účely včetně zásobování, kontrola používání, vojensko-policejní ochrana.
- Militarizace železnic a železničářů.

Železnice za socialismu

- SSSR 70 let, např. Československo 40 let.
- Oddalování útlumu železnic ve srovnání s vyspělými západními zeměmi.
- Omezené schopnosti rozvíjet silniční a leteckou dopravu kvůli zaměření na zbrojení.
- Upřednostňování těžkého průmyslu.
- Značná poptávka po železniční dopravě kvůli neefektivnímu organizování produkce.
- Permanentní intenzivní státní kontrola železnic („modrá armáda“).
- Vysoká zaměstnanost na železnici.

Zlatý a stříbrný věk, popř. úpadek

- Zlatý věk železnice: železnice jako nejrychlejší a nejpohodlnější doprava po souši (po moři a řekách paroplavba) + pošta, telegraf jako spoje.
- Po různých modernizacích USA 1900-1950 (typicky Pennsylvania RR, New York Central RR)
- Evropa (podle jednotlivých zemí)
- Asie (podle jednotlivých zemí)
- Stříbrný věk: postupný ústup kvůli konkurenci silniční a letecké dopravy (od 50. let 20. století)
- Úpadek: odstavení a rušení mnohých železnic, v některých zemích až zánik.

Renesance železnic leckde ve světě

- Přetížení silnic a dálnic, přečpaná města
- Potřeba dopravní obslužnosti (nikoli každý má auto či jím může a chce jezdit)
- Ekologické ohledy: lokální emise (též z jednotlivých druhů dopravy), globální emise (klimatické změny)
- Zrychlování osobní železniční dopravy (do 200 km/h)
- Vysokorychlostní tratě (nad 200, resp. 250 km/h, jako nový impuls (Japonsko, Francie, Španělsko, Německo, Korea, Čína..., avšak nikoli USA).
- Zlepšení nákladní železniční dopravy (flexibilita)
- Stále však převaha silniční dopravy
- (měřeno podle osobokilometry za rok)

Železnice a evropská integrace

- Základy již z 19. století.
- Jednotná železniční síť normálního rozchodu a profilu (výjimky...)
- Evropská integrace v rámci EU.
- Jednotný vnitřní trh „bez hranic“
- Doprava jako předpoklad další integrace.
- Vytváření transevropských sítí.
- Podpora interoperability.
- Liberalizace jednotlivých druhů dopravy včetně železničních.

Post-socialismus a renesance

- Opožděná automobilizace po roce 1990: výrazně levnější automobily a benzín.
- Kapacitní limity: parkování, ucpané silnice, nevyhovující stav.
- Související Úpadek železniční dopravy.
- Tzv. koridory (90. léta) - jenom hlavní tratě.
- Pozvolné zavedení hospodářské soutěže na železnici.
- Modernizace vozového parku, modernizace komunikace.

Skromné a velké plány - Česko

- Nyní značné investice, ale vlastně opravy a modernizace.
- Realistická modernizace železnic: zdvojkolejnění a modernizace trati Brno-Přerov, městská trať Zlín, trať na Letiště Praha-Ruzyně (nebo metro)
- Úzká hrdla: Česká Třebová - Choceň (ideál 4 koleje)
- Vysokorychlostní železnice v Česku?
- Podle mne nejsou předpoklady pro výstavbu.
- Není na místě spíše intenzivní modernizace stávající železnice: typu Rakousko, Švýcarsko...

Počty traťových kolejí, systémy trakčních proudových soustav a označení podle knižního jízdního řádu

počty traťových kolejí:

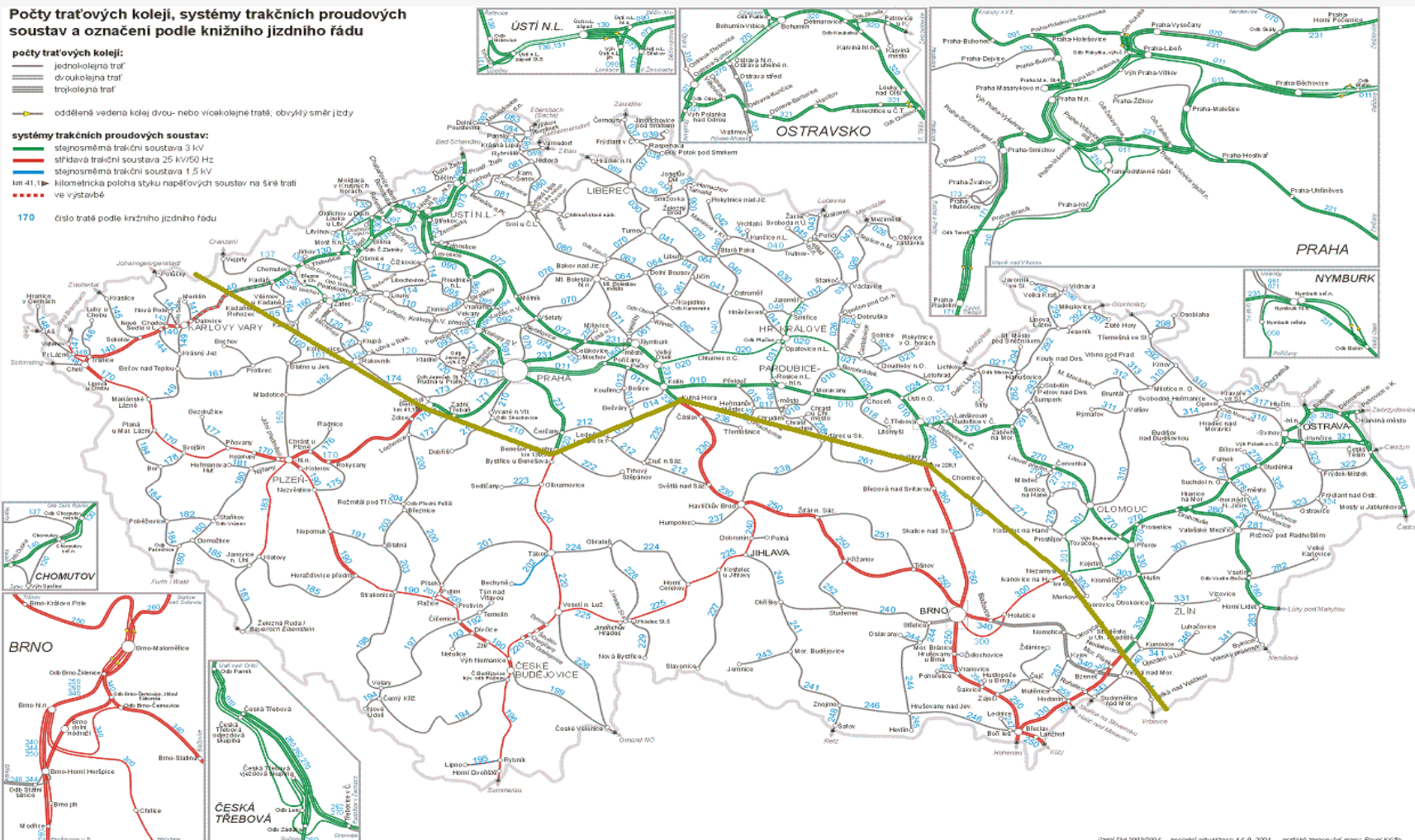
- jednokolejná trať
- dvukolejná trať
- trojkolejná trať

— oddělená vedená kolej dvou- nebo vícekolajná trať, obvyklý směr jízdy

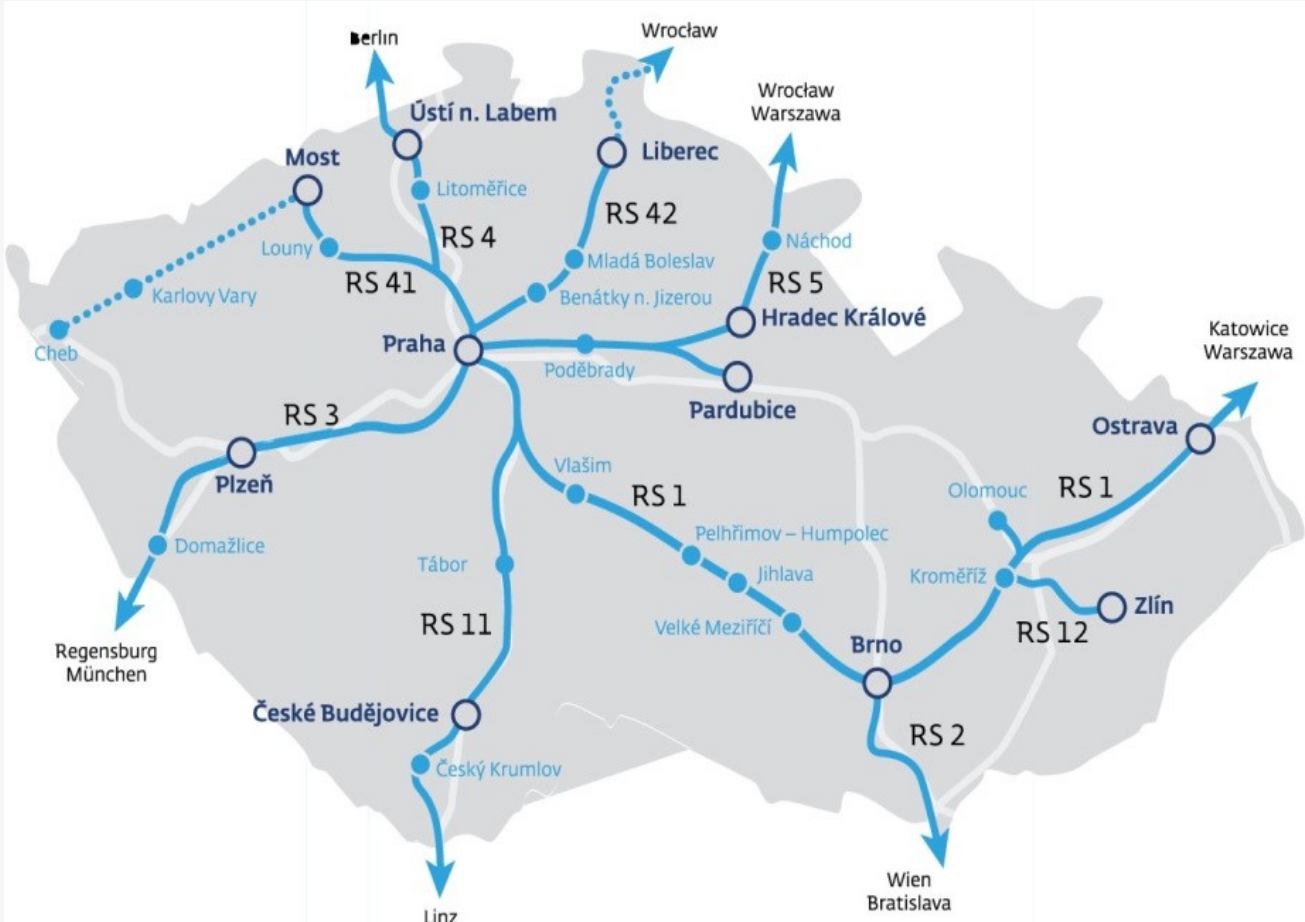
systémy trakčních proudových soustav:

- stejnosměrná trakční soustava 3 kV
- střídavá trakční soustava 25 kV/50 Hz
- stejnosměrná trakční soustava 1,5 kV
- km 41,1 ► kilometrická poloha styku napěťových soustav na širé trati
- ve výstavbě

170 číslo trati podle knižního jízdního řádu

2009 (do 2003/2004) poslední aktualizace: 14. 9. 2004 grafická zpracování mapy: Pavel Kyšer

Stanice Hirošima, 26.7.2018

Skromné a velké plány - město Brno

- Spor o umístění hlavního nádraží.
- Původně více nádraží, nepříliš vyhovující hlavní nádraží.
- Plán přesunu: varianty „Petrov“ (?) a „Řeka“
- Navazující MHD: tramvaje, doplnění podzemní vlak?
- Cena celkové investice, mizící naděje na eurodotace
- Srovnání plánovaných nákladů s Wien Hauptbahnhof...
- Zájmy investorů do pozemků.
- Velikášské záměry ve vyspělém světě: Stuttgart...

Technologická komplexita

Ve srovnání s jinými druhy dopravy je železniční doprava komplexní, je potřeba kompatibility a intenzivní koordinace.

- Železnice je kolektivistická, ostatní druhy dopravy více individualistické.
- Funkční železnice je však hospodárná (při patřičném zohlednění externalit), bezpečnější a ekologičtější.
- Potřebná je tedy větší regulace než u ostatních druhů dopravy: zde hlavně bezpečnostní rizika, zde též hospodárnost.

Rozchod

- **Normální rozchod: 1435 mm**

- Úzké síťové kapský 1067 mm, metrický 1000 mm

Pod 1m: 950, 014, 850, 762, 760, 750, 600, 381 mm -
jenom pro doplňkové dráhy

- Široké rozchody:

- Ruský: 1520 mm

- Irský: 1600 mm

- Iberský 1668 mm a Indický: 1676 mm

- Minulost: Brunelův: 2134 mm

- (Reichspur: 3000 mm)

Spřáhla

- Vlaky (osobní, nákladní, smíšené): lokomotivy + vagony, samostatná vozidla, jednotky, speciální kolejová vozidla (+vozidla městské dopravy, zvláštních drah) Stovky až tisíce metrů.
- Manuální šroubovka - v Evropě Tzv. bernský prostor

- Neschopnost nahradit poloautomatickým spřáhlem kvůli širokému použití Spřáhlo Jenny (USA, nový svět, Čína...) Spřáhlo SA-3 Spřáhlo Scharfenberg

Elektrizace

- 3. a 4. kolejnice: s výjimkou metra problematické.
- Troleje nad kolejnicí, jeden nejjednodušší, druhý prostřednictvím uzemnění kolejí.
- Použitá elektřina jako pohon:
 - Stejnosměrný proud (technicky i ekologicky problematický, zastaralý, omezené kapacity)
 - (tramvaje, trolejbusy 600 V)
 - Nejstarší 1500 V, novější 3000 V
 - Střídavý proud (technologicky modernější)
 - 15000 V 16 2/3 Hz
 - 25000 V 50 Hz (standard pro vysokorychlostní tratě)

Zabezpečení provozu

- Neproměnná návěstidla železniční dopravy (značky)
- Sklony úseků, maximální rychlosti, informace o nádražích a zastávkách, pískáček,
- Proměnná návěstidla (lidově semaforey): návěsti jednotlivá nastavení...

Železničáři - vývoj

- Vysoká mobilizace sil.
- Stavební dělníci: trhání a barabové...
- Personál železnic.
- Vysoký počet personálů nádraží a další obsluhy železnice.
- Strojvůdci a lokomotivní čety.
- Jednotlivé modernizace vedly ke snižování počtu zaměstnanců.
- Zjednodušení práce - pokles prestiže a mezd...

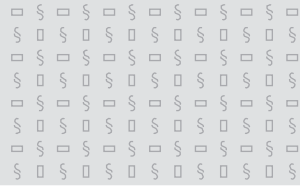
Automatizace a robotizace

- Moderní zabezpečovací zařízení.
- Komunikace vozidla se zabezpečením, omezení dopadů lidských chyb.
- ETCS - unifikované zabezpečovací systémy
- Intenzivní komunikace.
- Realita: vlaky bez průvodčích, nádraží bez výpravčích.
- Vize: vlaky bez strojvůdců...
- Je to snazší než jiné druhy dopravy...

Organizační komplexita

- Železniční politika a právo.
- Jako součást širšího dopravního práva.
- Regulace, koordinace a investice.
- Železniční doprava jako znak vyspělosti státu.
- Potřebná společenská podpora.
- Záleží na zalidnění státu (Island vůbec, Kanada, Austrálie, USA omezeně...)
- Nejvyspělejší státy: intenzivní infrastrukturní projekty, méně vyspělé státy udržování infrastruktury a opatrná modernizace, chudé státy: zachovávání (někdy úpadek) dřívější železniční infrastruktury, nejmudší státy NIC.

Řízení a správa železnic - vnitrostátní

- Ministerstvo dopravy - kompetence pro resortní legislativu včetně návrhů zákonů.
- (další relevantní ministerstva)
- Drážní úřad České republiky www.ducr.cz
- Má sekci stavební a sekci provozní.
- Ministerstvo dopravy, Kraje - objednávání regionální osobní dopravy na základě dotací.

Řízení a správa železnic - mezinárodní

- OTIF 1985 *Organisation intergouvernementale pour les Transports Internationaux Ferroviaires*
- Navazuje na 1893 OTCI **Office central des transports internationaux par chemins de fer à Berne**
- V jejich rámci vytvořené
- Překryvná organizace na Východě: OSŽD.
- 1992 UIC - *Union internationale des chemins de fer* (organizace železničních společností)
- Nadnárodní Evropská unie: European Railway Agency

Regulace monopolu

- Pravidelně státní vlastnictví
- Plánování jízdních řádů.
- Cenová regulace jízdného.
- V případě nedostatečného vytížení podpora činností, které železnici vytíží.
- V případě přetížení stanovování priorit v nákladní a osobní dopravě (vášky, nedostatek paliv, přírodní pohromy, všeobecný nedostatek).
- Subvencování v případě ztráty, odčerpávání zisků (spíše vzácné).

Tradiční a moderní soutěž

- Tradiční soutěž: výstavba tratí různými společnostmi
- Určitá míra konkurence na některých směrech (např. KFNB na Steg na trati Vídeň-Brno)
- Zachováno dodnes v USA po fúzích v nákladní dopravě (společnosti před a za Mississippi).
- Moderní soutěž: oddělení dopravní cesty a provozovatelů. Výjimka: Švýcarsko, Japonsko.
- Správa železniční dopravní cesty (SŽDC)
- České dráhy, a.s. jako národní dopravce, konkurence: Regiojet (žlutý), LeoExpress (černý) + regionální.
- Ještě větší v nákladní dopravě: ČD Cargo a další...

Dotace na dopravní obslužnost

- Železniční doprava není rentabilní z výnosu z jízdného.
- Nezbytnost dotací.
- Dříve blokové dotace.
- Nyní soutěže pro jednotlivé zájemce.
- Soutěžní podmínky s jinými odvětvími dopravy.
- Co silniční daň, zdanění benzínu/nafty ohledně financování výstavby silniční/dálniční sítě?
- Co osvobození benzínu pro civilní leteckou dopravu?

Výstavba železnic - plánování a provedení

- Územní plánování.
- Stavební řízení - Drážní úřad jako zvláštní stavební úřad.
- Spory ohledně územního plánování.
- Pomalost územního plánování brzdí rovněž modernizaci železnic.
- Výstavba za veřejné peníze: zadávání veřejných zakázek.

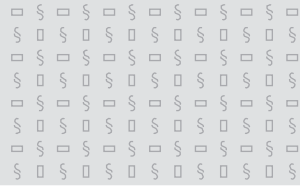
Výstavba železnic - zdroje

- Pouze na začátku soukromé investice
- (akciové společnosti mj. třeba pro výstavbu železnic)
- Opakovaně státní investice.
- Nacionalizace a privatizace železničních podniků a infrastruktury v řadě zemí.
- Renesance soukromých investic do výstavby železnic pouze v některých zemích.
- Nyní v Česku nepředstavitelné bez veřejných investic.
- Zájem o veřejné investice ze strany soukromého sektoru: stavební dodavatelé.

Koleje - a ochrana tratí

- Železnice celostátní, regionální.
- Veřejné, neveřejné.
- Tzv. vlečky...
- Širá trať a tzv. dopravní (mj. nádraží).
- Dřívější problémy (požáry)...
- Povinnosti majitelů přilehlých pozemků (intervence Ústavního soudu vůči přemrštěným požadavkům nového zákona). **Nález č. 144/2002 Sb. Nález Ústavního soudu ze dne 6. března 2002 ve věci návrhu na zrušení druhé, třetí a čtvrté věty § 10 zákona č. 266/1994 Sb., o dráhách**
- **Průnik se silniční dopravou - přejezdy.**

Vozidla

- Jednotlivá železniční vozidla: hnací vozidla (lokomotivy), vagóny (osobní, nákladní)
- Vagóny pro přepravu, nyní ve vlastnictví přepravců
- a soukromé vagóny (např. velkých výrobců).
- Evidence vagónů.
- Úprava sledování vagónů.

Personál

- Strojvedoucí (mašinfíra)
- Harmonizace požadavků právem EU
- Licence vázané na jednotlivá hnací vozidla.
- Poznání trati? V minulosti požadavek, dnes určité uvolnění.
- Zdravotní požadavky.
- Absence kontroly přivýdělků mezi konkurenčními železničními dopravci.
- Posunovači - spojování spřáhel.

Železniční nehody

- Nejtragičtější tuzemské nehody:
 - Stéblová
 - Krouna
 - Říkonín
 - Šakvice
 - Studénka 2008
 - Studénka 2015
- Nejtragičtější světové nehody:
 - 1998 Eschede - rychlovlak
 - 2004 Tsunami Srí Lanka

Cestující - vnitrostátní

- NOZ §§ 2550-2581 - přeprava osob a věcí - obecná úprava.
- Dle NOZ podrobnosti pro jednotlivé druhy dopravy stanoví přepravní řády a přímo použitelné právo EU + jiné zákony.
- Smluvní přepravní podmínky ČD pro veřejnou drážní osobní dopravu - verze 2019, 97 stran.
- Debata ohledně spravedlnosti vnitrostátních tarifů: relační slevy, jejich vhodné kombinace.
- Nové technologie nákupu jízdenek.

Cestující - mezinárodní

- 1999 COTIF (Protokol Vilnius)
- Příloha A CIV - *Convention Internationale pour le transport des Voyageurs*
- Jednotná jízdenka - obvyklý obsah.

CIV 54 No. 3032284 Platnost/Validité/Gültigkeit 07.03.2003 06.05.2003 Způsob placení Mode de paiement ***** 109441		Zvláštní záznamy Indications spéciales Besondere Angaben		EL Cachet d'émission Razítko vydejny PRAHA HL.N. 07.03.2003 5707651 Ausgabestempel	
z/de/von Tam/Aller/Hinfahrt PRAHA do/à/nach ***** do/à/nach SANKT-PETERBURG		Tř. Cl. 1 2		z/de/von Zpět/Retour/Rückfahrt ***** do/à/nach ***** do/à/nach *****	
přes/via Pardub*C.Treb*Prer*Bohu*ZEBRZYDOW.GR*Katow*Zawiercie*Pilawa*Lukow* BREST GR.*BARANOVICHI*MINSK*ORSHA*VITEBSK*EZERISCHE GR*Nevel*Novosok* Dno*****					
Sleva - % Réduct. - % Ermäß. - %				Důvod Motif Grund Tarif "ZJ"	
				EUR 69,7 Kč ****2238	

Přejezd hranic - cestující

- Pasová kontrola (resp. kontrola jiných cestovních dokladů).
- Provádí se buď při zastávce vlaku v pohraničních stanicích.
- Nebo při průjezdu mezi hraničními stanicemi.
- Často spolupráce policistů obou států na základě dvoustranné dohody
- Vracení nevpuštěných osob zpět.
- Může doprovázet celní kontrola.
- V EU „Schengen“ upuštění od soustavných pasových kontrol, možnost namátkových kontrol.

Náklad - vnitrostátní

- Výše citovaná ustanovení NOZ
- Převážní podmínky železniční podmínky ČD Cargo.
- Nákladní list.
- Odesílatel - dopravce - příjemce
- Pro každý vagón zvláštní.
- Odpovědnostní pravidla.
- Elektronizace komunikace.

Náklad - mezinárodní

- Smlouva COTIF
- Příloha CIM (zboží)
- Příloha RID (nebezpečné věci)
- Nákladní list CIM - vzor
- Nákladní list CIM / SMGS (na tratě rozchodu 1520mm).
- Podrobná kogentní přímá právní úprava železniční přepravy zboží.

Překračování hranic - náklad

- Celní odbavení.
- Přepravce vystupuje jako celní reprezentant.
- Nutnost celního vyjednání kvůli obtížnosti odstavování vlaků a vyřazování nákladů.
- Odstranění celních kontrol uvnitř EU.